

Zdobnictwo w chacie kujawskiej

Estetyzacja otoczenia w kulturze ludowej była niezwykle istotnym aspektem funkcjonowania w przestrzeni mieszkalnej. W szczególny sposób uwidaczniało się to w przypadku przygotowań do uroczystości, zarówno o charakterze religijnym, jak i rodzinnym.

Liczne zdobienia były nacechowane magicznie i miały różnorodne konotacje symboliczne. Formy i miejsca, w których występowały, nie były dziełem przypadku i wynikały z wartościowania sakralnego w miejscu zamieszkania.

Do przygotowania ozdób wykorzystywano materiały naturalne. Elementy roślin, słoma, zioła, nasiona i owoce były używane do tworzenia zdobień imitujących formy zaobserwowane w przyrodzie.

Oczywiście w przystrojaniu wnętrza nie było ważne jedynie upiększenie. Tak wykonana ornamentyka miała bowiem również na celu współtworzenie czasu świątecznego, sakralnego. Materiały, z których wykonywano ozdoby, pełniły funkcję środków apotropaicznych, czyli zabezpieczały przed złymi mocami. Ekspozycja elementów zdobniczych w chacie kujawskiej zwiększała się w miarę modyfikacji wnętrza, powiększenia przestrzeni mieszkalnej i likwidacji otwartych palenisk.

Wnętrze chaty kujawskiej zdobiło wiele przedmiotów o charakterze sakralnym. Wizerunki świętych upięk-szone girlandami z bibułkowych kwiatów zdobiły izbę paradną. Dość charakterystycznym jest, że dekoracja kwiatowa wykonana z bibuły występowała szczególnie w kolorze różowym, żółtym i czerwonym, przy zachowaniu zieleni łodyg i liści. Kwiaty z bibuły należały do najprostszyc form zdobnictwa wnętrza. Występowały również w formie girland, które przyozdabiały i waloryzowały pozytywnie w przestrzeni, święte obrazy. Takie ekspozycje sytuowane były w świętych kątach: miejscach, w których znajdował się domowy ołtarzyk. W tym miejscu prócz krucyfiksu, rzeźby Matki Boskiej Skępskiej stawiano liczne dewocjonaia i w zależności od świąt dodatkowe ozdoby.

U powały wieszano słomiane pająki, w swym kształcie przypominające kryształowe żyrandole. Wieszanie słomianych pajaków miało na celu zapewnienie dostatku mieszkańcom. Słomki, nasiona zbóż i grochu symbolizowały ciągłość wegetacji nawet w okresie zimowym.

Płody lasów, pól i łąk podczas świąt ozdabiały izbę kujawską. Wnętrze izby było bielone wapnem. Czasami, dla urozmaicenia, kładziono punktowo szmatką farbę w kolorze niebieskim. Zaś w okresie międzywojennym za pomocą szablonów wykonanych z ziemniaka, marchwi, buraka i maczanych w farbie na ścianie pojawiały się fantazyjne motywy. Kobiety konkurowały między sobą na najpiękniejsze zdobienia w chatach. Dlatego też motywy roślinne i geometryczne zaczęły zajmować coraz większą przestrzeń. Malatury kwiatowe okalały futryny okien i drzwi; tworzyły ramki dla zdjęć i obra-

zów. Co bardziej utalentowane osoby wprowadzały do swych izb motywy zwierzęce i postaci ludzkie.

Dla ziemi kujawskiej charakterystycznym elementem występującym w wyposażeniu chat był fajans z włocławskiej fabryki, która rozpoczęła swoją działalność w 1873 roku. Misy, talerze, kubki malowane ręcznie stały się elementem rozpoznawalnym we wnętrzu chaty kujawskiej. Były one nie tylko sprzętem użytkowym, ale również ozdobą w miśnikach.

Powszechnym motywem zdobnictwa stosowanym na Kujawach z okazji świąt było sypanie piaskiem na glinianej polepie. Powszechnie pojawiały się motywy nawiązujące do symboliki drzewa życia, jak i symbole kosmiczne: słońce, księżyc i gwiazdy. Często też wzory z piasku imitowały kobierce i dywany z dworskich posiadłości. Wraz z upowszechnianiem się drewnianych podłóg zaczęło się pojawiać wzornictwo rysowane. Symbolika motywów uległa semantycznemu zatarciu. Wzory roślinne i geometryczne były wynikiem jedynie wrażliwości estetycznej i innych upodobań.

Dla wprawnej kobiecej ręki dużym wyzwaniem było wycinanie papierowych firanek, przyklejanych do futryny okiennej. W zastosowanych w takich wycinankach wzorach można wyróżnić rozety, kółka, gwiazdki i linie łamane. Czasami brzegi takiej firanki przyozdabiano dodatkowo bibułkowymi kwiatami czy też kokardkami. Podobne wycinanki z papieru służyły do dekoracji półek.

Wykonywane z bibuły kwiaty dodawano do papierowych firanek czy też pajaków albo stawiano w izbie w formie strojnych bukietów. Róże, astry, maki, chabry, żonkile, lilie, to najbardziej popularne kwiaty stosowane w zdobnictwie wnętrza chaty kujawskiej.

Prócz kwiatów, motywem równie popularnym były figurki ptaszków. Pierwotnie ptak symbolizował związek z duszami zmarłych, wolność i pokój. Ostatnie znaczenia są aktualne również i dziś. Figurki ptaków wykonywano z drzewa, słomy. Figurki ptaszków występują w dość uproszczonej formie, a i ich kolorystyka jest pstrokata.

W izbie kujawskiej napotkać można również na kropidła, czyli bukiety z ziół, przystrojane w wazonie lub też zawieszane w formie snopków.

Estetyzacja przestrzeni na wsi kujawskiej była nieodłącznym elementem oswojania otoczenia, jak i wartościowania jej znaczenia. Zdobnictwo znaczyło często terytorium o charakterze sakralnym. Formy zaś ornamentyki miały charakter magiczny i odwoływały się do symboliki pierwotnej. Ze względu na sytuację ekonomiczną wsi, materiały wykorzystywane przy zdobieniach były dość ubogie. Ale to wystarczyło, żeby stworzyć liczne charakterystyczne formy, które współcześnie, mimo prostoty i naiwności, są już dziełami unikatowymi podkreślającymi naszą tożsamość narodową.

Aleksandra Jarysz